

Tyske fortidskategorier i tysk-russisk og russisk-tysk litteraturoversættelse

med særlig henblik på tysk perfektum og pluskvamperfektum

Af Martin Podolak

Eksamenshjemmeopgave til kurset "Valgfrit emne"
Russisk, Københavns Universitet, forårssemester 2010
Vejleder: Jens Nørgård Sørensen

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	2
2. Anvendt litteratur.....	3
3. Forskningsoversigt.....	4
4. Begreber.....	4
4.1 Tempus – temporalitet.....	4
4.2 Form – betydning.....	5
4.3 Handlingstid / referencetid / taletid.....	6
4.4 Absolut / relativ tempusbrug.....	7
5. Forskelle mellem de tyske og russiske fortidsformer.....	7
6. Analyse af tempusbrug i oversættelserne.....	10
6.1 Oversættelse til tysk præteritum fra russisk.....	10
6.1.1 Imperfektivt præteritum– tysk perfektum (imperfektumsbetydning).....	11
6.1.2 Perfektiv præteritum.....	12
6.1.2.1 Tysk perfektum.....	12
6.1.2.2 Tysk pluskvamperfektum.....	13
6.2 Oversættelse af tysk præteritum til russisk.....	16
6.2.1 Perfektum.....	16
6.2.1.1 Russisk imperfektivt præteritum.....	16
6.2.1.2 Russisk perfektivt præteritum.....	17
6.2.2 Pluskvamperfektum – Russisk perfektivt præteritum.....	18
7. Problemområder.....	19
8. Sammenfatning / Konklusion.....	20
Litteratur.....	22

1. Indledning

Formålet med denne undersøgelse, som kan anses som en øvelse med henblik på mit ønske om, at blive tekstoversætter er, at belyse specifikke fænomener og problemer i litterær oversættelse mellem tysk og russisk. Grunden til at vælge tysk ved siden af russisk som genstand er, at jeg er i gang med at specialisere mig i oversættelse fra russisk til mit modersmål.

Hovedvægten i opgaven ligger i at se hvordan tyske og russiske fortidsformer oversættes til hinanden. Selvom jeg undersøger oversættelser i begge sprogpar, dvs. såvel tysk-russisk som russisk-tysk, vil drejningspunktet i opgaven ligge i de tyske indikative præteritumsformer, med særlig henblik på perfektum og pluskvamperfektum. Min særlige interesse gælder kongruenser og inkongruenser mellem sprogene i tempusbrug, dvs. at jeg primært undersøger de tilfælde, hvor såvel tysk som russisk bruger verber for at gengive tidsindholdet.

Som vi skal se, er det tyske system for at udtrykke temporalitet af anderledes natur end det russiske. Mens tysk råder over flere verbalformer for at udtrykke nærmere information om aspektualitet i fortiden (Helbig og Buscha 1987, 137ff), kender russisk kun en grammatisk fortidsform og udtrykker nærmere information om handlingen gennem verbets *aspektkategori* (Mulisch 1993, 191). Pga. det begrænsede omfang af undersøgelsen, vil det ikke være muligt at fremlægge en uddybende indføring af sprogenes fortidskategorier eller af russisk aspekt; forskellene i måden at udtrykke fortiden på skal undersøges kontrastivt med hjælp af eksempler fra de pågældende litterære værker.

Efter at gengive en oversigt over forskningens strømninger og hidtidige resultater indenfor området samt et resumé af de vigtigste forskelle mellem de tyske og russiske fortidsformer og deres betydninger, vil jeg på grundlag af eksempler se nærmere på, hvordan fortidsformer i den russiske kildetekst oversættes til de nævnte tyske former. Derefter vil jeg henvende mig til analysen af den modsatte oversættelsesretning for at vise, hvordan det tyske perfektum og pluskvamperfektum realiseres her i den russiske måltekst.

Da jeg har valgt at undersøge oversættelser af skønlitteratur, i hvilken imperfektumsbetydningen i begge sprog normalt anses som konstituerende for fortælleformen (Larsen 1997, 75), vil hovedvægten ligge på den narrative tekst på nær direkte, dækket direkte eller indirekte tale.

Disse specialtilfælde ville rumme en særlig undersøgelse hvorfor jeg vil holde dem udenfor.

Samme gælder modus generelt, fx når det tyske sprog benytter sig af temporalformer for at gengive modalitet i stedet for at udtrykke temporalitet (Helbig og Buscha 1987, 143).

Da denne opgave ikke omhandler temporalitet men de tyske temporalformer i perfektum og pluskvamperfektum, udelader jeg andre særtilfælde som fx historisk præsens, der gengiver forløb i fortiden uden at bruge fortidsformer. Derudover behandler jeg ikke perfektum med futurumsbetydning.

Som sagt, er udgangspunktet de tyske (pluskvam-)perfektumsformer. Det betyder dog ikke at disse i den russiske oversættelse automatisk realiseres som verbalformer. Jeg vil vise, at i nogle tilfælde omsættes oversættelsen på leksikalsk plan eller ved brug af participper. Samme gælder med omvendt fortegn for oversættelsen til tysk, hvor ikke-verbale enheder i kildeteksten realiseres som præteritumsverber på tysk. Selvom verbets aspekt og tempus står i fokus, inddrager jeg således delvist andre ordklasser fra de russiske tekster, når disse oversættes til tyske temporalformer.

Ud fra mine observationer vil jeg til sidst sammenfatte de vanskeligheder, en oversætter møder ved at håndtere de nævnte tyske temporalformer med hensyn til russisk. Jeg prøver at fokusere på problemfelterne i oversættelse til og fra de tyske verbformer, og på de situationer, hvor det er problematisk for en oversætter at bestemme, hvilken tidsform der skal vælges. Her vil jeg også nævne de muligheder, som ellers står til rådighed hvis tempus- og/eller aspektkategorien af målsproget ikke tillader en akkurat overførelse af betydning fra det ene sprog til det andet.

2. Anvendt litteratur

Jeg prøver i opgaven at inddrage et bredspektret udvalg af forskelligt lingvistisk materiale, som fx grammatiker, håndbøger, monografier, tidsskrifter, specialer og internetkilder på forskellige sprog, mens hoveddelen er på tysk. Pga. det nære sproglige forhold af dansk og tysk som germanske sprog, der har et lignende temporalsystem, tager jeg kontrastive og oversættelsesrelaterede værker med fokus på dansk-russisk med i betragtning. Det sker dog altid under forbehold og kun hvor det skønnes at være rimeligt.

Som eksempel for oversættelse fra tysk til russisk anvender jeg som primærlitteratur den yngre novelle "Im Krebsgang" af Günter Grass fra 2002 og dens oversættelse "Traektorija kraba" af B. Chlebnikov, som i samme år udkom i tidsskriften "Inostrannaja literatura". Oversættelse fra russisk til tysk behandler jeg på grundlag af Čingiz Ajtmatovs roman "Placha" fra 1986. Da der et år senere udkom to oversættelser, den ene i DDR under navnet "die Richtstatt" af Charlotte Kossuth og den anden i BRD med titlen "der Richtpatz" af Friedrich Hitzer, har jeg valgt at sammenligne begge interpretationer med originalen. Det giver i mange tilfælde mulighed for at forklare forskellige fortolkninger af tempusbetydninger.

3. Forskningsoversigt

Tempuskategorien har i den slavistiske forskning, især når det drejer sig om russisk, traditionelt en mindre betydning. I de russiske grammatiske værker indgår i de fleste tilfælde ikke mere end én formal beskrivelse af tempussystemet. Forskningens interesse gælder primært temporalitet, hvor tempus, aspekt og modus indgår i en relation, som udtrykker tidsforhold i handlingerne (Kretschmer 1995, 144, 147). Med andre ord, de russiske tempora danner sammen med aspekt et så tæt indviklet kompleks på funktionelt og formalt plan, at der i almindelighed i den traditionelle litteratur er tale om et "aspekt-tempus system" (Lehmann 1999, 21). For at gengive de tyske tempusformer på russisk, er vi derfor nødt til at inddrage den veludforskede russiske aspektkategori.

Derimod er forskningen om det tyske tempussystem af stor betydning i germanistikken. Der findes et uoverskueligt antal af afhandlinger om emnet.

Tidsbetydninger udtrykkes i de germanske sprog primært gennem tempuskategorien, men selvom der ikke findes nogen grammatikaliseret aspektkategori på tysk, er dets betydning dog tilstede på semantisk plan. I denne sammenhæng er der i forskningen debat om, hvorvidt perfektum og pluskvamperfektum overhovedet er tempuskategorier. Nogle forskere anser disse former hellere som et udtryk for aspekt. Andre mener, at de i det mindste har aspektbetydning således, at perfektum og pluskvamperfektum består af to komponenter: mens particippet bærer temporalbetydning, er det hjælpeverbet (*sein* eller *haben*), som udtrykker aspekt (Ehrich og Vater 1989, 104ff).

4. Begreber

4.1 Tempus – temporalitet

Generelt set kan grammatiske tempora ikke direkte henregnes til bestemte objektive (dvs. reale) tider. Det bliver tydeligt især i sammenligning af tempusformernes brug i oversættelser, da samme indhold her ofte udtrykkes ved hjælp af forskellige temporalformer. Derudover kan det faktiske tidsindhold gengives med leksikalske midler, når tempusformen udtrykker noget andet (Helbig og Buscha 1987, 142, 145). Modsat den formal-grammatiske tempus er temporalitet en funktional-grammatisk kategori, som sprogligt kun middelbart gengives gennem tempus. Temporalitet betegner omverdenens faktiske tidsforhold.

4.2 Form – betydning

Det tyske sprog råder med sine tre præteritumstempora over flere fortidsformer [præt] end det russiske, som ved sin aspekt-tempus system skelner kun mellem imperfektivt [ipf] og perfektivt [pf] præteritum. Ikke desto mindre har russisk i princippet potentialet at udtrykke samme betydninger som tysk gør (Appel 1996, 9).

Selvom russisk ikke har nogen form for perfektum, findes der dog en perfektums**betydning** (перфектное значение), der, med hjælp af perfektivt præteritum og lige som en betydningsvariant af det tyske perfektum [p-um], kendetegner en tilstand i nutiden som blev opnået gennem en afsluttet handling.

Tilsvarende beskriver *pluskvamperfektumsbetydningen* (плюсквамперфектное значение) et resultat af en handling som var aktuel i fortiden. Betydningen udtrykkes på russisk formalt gennem perfektivt præteritum, mens tysk bruger pluskvamperfektum [plq] (Gabka og Mulisch 1975, 92).

Derudover findes *aoristbetydningen* (аористное значение), som ikke betegner handlinger, men afsluttede begivenheder. Både i russisk og tysk savnes en tilsvarende form. På russisk udtrykkes aorist med hjælp af perfektivt præteritum, mens tysk udtrykker denne betydning gennem imperfektum.

Som modpart til aoristbetydningen betegner *imperfektumsbetydningen* handlinger uden at udtrykke information om handlingernes tidsmæssige udstrækning. Betydningen indeholder implicit, at en given handling i sin helhed ligger i fortiden, og at den tidsmæssigt er adskilt fra taletidspunktet. På tysk manifesteres betydningen, lige som aorist, i brug af imperfektum [i-um], mens på russisk ved hjælp af imperfektivt præteritum (Isačenko 1975, 289).

Tabel Betydninger af tysk og russisk fortidsformer

Betydning	Form	Tysk			Russisk		
		Imperfektum	Perfektum		Pluskvam-perfektum	Præteritum	
			1. Betydning	2. Betydning		Imperfektiv	Perfektiv
Imperfektum		X	X			X	
Perfektum				X	X		X
Aorist		X	X				X
Pluskvamperfektum					X		X

Grunden til, at aorist og imperfektum udtrykkes på russisk med hjælp af forskellige tempora er, at i begrebsparene aorist/imperfektum og perfektiv/imperfektiv aspekt er kun én af modparterne

markeret med en særlig betydning.

Imperfektumsbetydningen er markeret med procesbetydning, mens aorist er umarkeret, hvorfor den nævner et faktum uden henvisning til nogen proces.

Russisk perfektivt aspekt er markeret med helhedsbetydning, som således harmoniserer bedst med aorist. I modsætning til det passer imperfektumsbetydningen, som ikke har helhedsbetydning, bedst sammen med det imperfektive aspekt, hvor processer står i forgrunden (Appel 1996, 16f).

Mens perfektums- og pluskvamperfektumsbetydningen er relateret til taleøjeblikket, gælder aorist- og imperfektumsbetydningen i både tysk og russisk som konstituerende af narrativ, dvs. i fortællinger som fx romaner (Kretschmer 1995, 290),

Sproglige kategorier af to forskellige sprog er dog næsten aldrig semantisk kongruent, og samme indhold skal ofte udtrykkes med hjælp af andre former eller kategorier. På denne måde kan forklares, at det faktisk ikke er former, som oversættes fra det ene sprog til det andet; snarere sagt bærer kildetekstens grammatiske (leksikalske, osv.) former *betydninger*, som skal udtrykkes i målteksten på grundlag af måltekstens sproglige inventar.

4.3 Handlingstid / referencetid / taletid

På semantisk plan går flere lingvister ud fra at tempusbetydninger er sammensat af to forskellige relationer: 1.) i intrinsisk betydning mellem handlingstid (eller begivenhedstid) og referencetid; 2.) i kontekstuel betydning mellem referencetid og taletid (også: ytringstid) (Reichenbach 1947; Schpak-Dolt 1977:48ff; Schmidt 1995:55;).

Begreberne *handlingstid* og *begivenhedstid* betegner den objektive tid, i hvilken en handling eller en begivenhed ligger. *Taletiden* / *ytringstiden* er tidspunktet, hvornår taleren faktisk ytrer den givne sætning. *Referencetiden* betegner det tidspunkt, taleren anskuer som at være i relation til handlingen. Dette tidspunkt kan falde sammen med taletiden eller kan ligge i for-/fremtiden (Helbig og Buscha 1987, 144). Det følgende eksempel gør karakteristikken af begrebet referencetid anskuelig:

Eks. 1

Sie hatten [plq] das Land um Saratow hinter sich gelassen, der Zug von Moskau nach Alma-Ata fuhr [i-um] bereits den zweiten Tag durch kasachische Gebiete. (Hitzer s. 126)

Den pluskvamperfektiv verbform *hatten gelassen* nævner en handlingstid, som ligger forud for en anden handling (*fuhr*). Tidspunktet for den anden handling, som står i imperfektum, fungerer som referencetid for pluskvamperfektummet. Taletiden (tidspunktet af fortællingen) ligger endvidere

efter referencetiden.

Som vi skal se nedenfor kan tempusformernes objektive tidsindhold og deres tidsmæssig relation til hinanden forklares på grundlag af denne model.

4.4 Absolut / relativ tempusbrug

I enkle sætninger udtrykker temporalformerne forholdet til taleøjeblikket, referencetiden og taletiden falder sammen. Dette kaldes for *absolut tempusbrug*. I sammensatte sætninger med to eller flere verber findes der tempusformer, som ikke er i forhold til taletiden, men til et andet verbums absolut tempus. I dette tilfælde er verbets referencetid det samme som dets handlingstid af verbet som står i absolut tempus dvs. at referencetiden ligger *før* taletiden (se eksempel 1). Det første verbums handlingstid står i relation til et tempus i absolut brug, hvorfor det kaldes for *relativ tempusbrug*.

5. Forskelle mellem de tyske og russiske fortidsformer

Det tyske temporalsystem skelner, som de fleste andre germanske sprog, mellem 3 fortidsformer, af hvilke de to former perfektum og pluskvamperfektum er i fokus i denne opgave. Vi skal dog være opmærksomme på, at der findes overlapninger i formernes brug, hvorfor nogle betydningsvarianter af fortidsformerne kan substitueres med en anden fortidsform, eller at nogle tidsformer foretrækkes pga. sekundære grunde, som ikke er tidsrelaterede. I det følgende vil jeg redegøre for disse interferenser, der er relevant for den narrative tekst.

Det tyske perfektum råder over tre forskellige betydningsvarianter, af hvilke to er relevante for opgaven. Jeg udelader analysen af den tredje variant, da den markerer forhold i fremtiden.

Den første variant betegner en handling i fortiden og kan i kollokvialt brug frit substitueres med imperfektum. Kun i høj formelt brug er valget mellem enten perfektum eller imperfektum obligatorisk. Generelt foretrækkes perfektum i flere tilfælde, fx når der i sætningen findes yderligere temporalspecifikationer som fx tidsadverbier. Omvendt foretrækkes imperfektum bl.a. 1.) hvis verbets leksikale betydning tiltvinger imperfektum, eks. "Von der kurischen Nehrung, dem Samland, aus Masuren stammten sie." (Grass s. 107, *stammen* forekommer aldrig i p-um eller pqp); 2.) ved brugen af hjælpe- og modalverber; 3.) i den narrative tekst dvs. i skønlitteratur. Som vi vil se bliver imperfektum fortrinsvist brugt i oversættelserne, hvor handlingen ellers kunne stå i perfektum.

Perfektumets anden variant betegner en handling i fortiden i sin resultative karakter. Brugen

af perfektum er obligatorisk, når resultatet af en handling står i forgrunden.

Pluskvamperfektum har, lige som imperfektum, kun én betydningsvariant, og betegner en afsluttet proces, der temporalt ligger før en handling som udtrykkes gennem imperfektum eller perfektum; handlingstiden (plq) ligger før referencetiden (fx p-um), som derudover ligger før taletiden (fx præ) (Helbig og Buscha 1987, 150-154). Relationen til en anden fortidsform er altså væsentlig for pluskvamperfektum (Isačenko 1975, 291). I mange tilfælde taber det dog sit tredelte tidsstruktur, ofte i forbindelse med brug af leksikale tidsmarkører. Her smelter referencetid og taletid sammen, hvorfor pluskvamperfektum får samme betydning som perfektumets anden betydningsvariant (Helbig og Buscha 1987, 153-154).

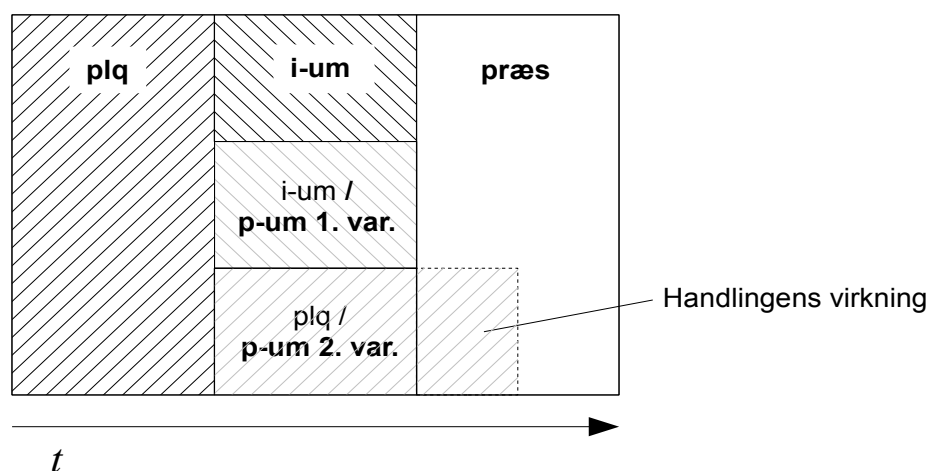
Eks. 2

In der untergegangenen Welt hatte [plq] das Leben des großen Jagens seinen Lauf genommen, das endlose Verfolgen in den endlosen Weiten der Mujun-Kum, auf den Fährten der endlosen Herden der Saigas (Hitzer s. 13).

Her kunne lige så godt bruges perfektum, da handlingen ikke står i relation til en anden handling og fordi dens eftervirkninger strækker sig ind i taletiden.

Det ene problemkompleks er således, at perfektumets to relevante betydningsvarianter frit kan udskiftes med imperfektum eller hhv. pluskvamperfektum, som giver oversætterne til tysk en enorm frihed i valget af tempusformer. Det andet er, som vi skal se i begge tyske oversættelser, at både pluskvamperfektum og perfektum aldrig bliver brugt sammen i de narrative tekstpassager, men udelukkende i forbindelse med imperfektum.

Figur **Betydningsfeltet af de tyske fortidsformer**

Som det vil fremgå af eksemplerne nedenfor, skelner russisk mellem perfektivt og imperfektivt præteritum gennem aspektkategorien. Generelt anskuer perfektivt aspekt handlingen ”som en begivenhed / opnået tilstand, og imperfektivt aspekt anskuer handlingen som en proces – den aktivitet, der leder frem mod tilstanden” (cit. Larsen 1997; se også Isačenko 1975, 289f, 293ff, 348). Tysk råder ikke over en tilsvarende kategori, ved oversættelsen af russiske præteritumskonstruktioner skal aspektkategoriens betydning i den tyske måltekst udtrykkes med hjælp af tempus og på leksikalsk plan. Kun ved nogle bevægelsesverber i perfektum eller pluskvamperfektum er det muligt at udtrykke aspekt gennem valget af hjælpeverbet *sein* eller *haben*. I disse tilfælde nævner brugen af *haben* en handling i sit forløb (durativ), mens *sein* markerer en handling som afsluttet (perfektiv) (Helbig og Buscha 1987, 140).

Omvendt er der kun få muligheder, hvor tyske fortidsformer entydigt kan overføres til et aspekt i fortid, fx ved gengivelsen af pluskvamperfektum gennem perfektivt aspekt i præteritum (Gladrow 1989, 44). Tysk skelner ikke primært mellem aktivitet og tilstand som russisk gør. Den bruger snarere tempus for at vise udsnit af forhold i tidsforløbet (lignende forhold på dansk, se Jansen 1993, 81). Gennem pluskvamperfektum, perfektummets 1. variant og imperfektum er det dog muligt at markere en handling som afsluttet.

Det russiske imperfektive præteritum indeholder en implicit hentydning til, at handlingen ikke strækker sig ind i taletiden, dvs. at hele processen skal forstås som tidsmæssigt adskilt af taleakten.

Det tyske imperfektum bærer samme betydning. Dog kan det russiske imperfektive præteritum ikke sidestilles, da det tyske imperfektum beskriver såvel processer som afsluttede *begivenheder* i fortiden. Denne aoristbetydning udtrykkes på russisk ved hjælp af det perfekte præteritum.

Det russiske perfekte præteritum beskriver afsluttede handlinger og begivenheder, der følger efter hinanden, hvorfor det i mange tilfælde svarer til det tyske pluskvamperfektum. Desuden har denne verbalform perfektumsbetydning, dvs. at den betegner forløb, som stadig virker ind i taletiden. Men perfektumsbetydningen bruges mest på russisk i en anden kontekst: hvor tysk anskuer forhold som tilstande og udtrykker dem gennem præsens, opfatter russisk samme forhold som et resultat af en forudgående handling, der udtrykkes ved brug af perfektivt præteritum i *perfektivisk* forstand. Modsat til imperfektivt præteritum indeholder perfektivt præteritum ingen implicit hentydning til, om handlingen strækker sig ind i taletiden eller ej, hvorfor det kan udtrykke både afsluttede handlinger, der i sin helhed ligger i fortiden (aorist- eller pluskvamperfektumbetydning) og handlinger, der har eftervirkning på taletidspunktet

(perfektumsbetydning) (Isačenko 1975, 289-296). Som jeg har vist ovenfor, udtrykker det russiske perfekte præteritum således handlinger eller tilstande, der på tysk gengives gennem imperfektum, perfektum eller pluskvamperfektum.

6. Analyse af tempusbrug i oversættelserne

6.1 Oversættelse til tyske fortidformer fra russisk

For at synliggøre problematikken i at oversætte tidsbetydninger fra russisk til tysk, vil jeg som første eksempel gengive en passage, hvor oversættelserne kommer til næsten samme resultat. Det kunne ved første blik give indtryk af, at oversættelsen af russiske aspekt-tempus funktioner følger faste regler, som giver muligheden for at direkte oversætte direkte til den rette tysk form.

Eks. 3a

В ту пору семья их пребывала [ipf] в Египте, куда бежала [pf] от царя Ирода, посягнувшего [ipf] на жизнь новорожденного дитяти — будущего Иисуса Христа, ибо сказано было [pf] волхвами, что то царь Иудейский народился. (Айтматов s. 199)

Zu jener Zeit hatte sich die Familie in Ägypten aufgehalten [plq], wohin sie vor König Herodes geflüchtet waren [plq], der nach dem Leben des neugeborenen Kindes, des künftigen Jesus Christus, trachtete [i-um], denn Wahrsager hatten verkündet [plq], der König der Juden sei geboren. (Hitzer, s. 216)

Men hvis vi så vender til den anden oversættelse, kan vi se, at det første verbum *пребывала* realiseres som imperfektum, i stedet for pluskvamperfektum.

Eks. 3b

Damals weilte [i-um] die Familie in Ägypten, wohin sie vor König Herodes geflohen war [plq], weil der nach dem Leben des Neugeborenen trachtete [i-um], des künftigen Jesus Christus, denn die Weisen hatten gesagt [plq], der König der Juden sei geboren. (Kossuth s. 160)

Dette skyldes, at *пребывала* anskuer handlingen i sin forløb, mens dens oversættelser på tysk anskuer handlingens position på tidsaksen. Oversætterene skulle altså træffe beslutningen om enten at anse hovedhandlingen ("at opholde sig") på samme tidsniveau som narrativen (referencetid er handlingstid, udtrykkes gennem imperfektum) eller som en handling, der skete før (referencetid ligger efter handlingstid, udtrykkes gennem pluskvamperfektum).

Oversættelserne af sætningens efterfølgende verbformer er mere entydig, men de kan ikke desto mindre anskueliggøre, hvilke parametre, der indgår i valget af tidsformen. Den perfekte verbform *бежала* giver oversætteren information om en afsluttet engangshandling ("at flygte") i fortiden som i originalteksten står i tidsrelation til den efterfølgende handling *пребывала*. Da handlingstiden i denne omgang klart ligger før referencetiden, er valget af pluskvamperfektum den

eneste mulighed.

Det imperfektive præteritumsparticipium *посылавшего* ("at tragte/stræbe") betegner et forløb, uden at markere et start- eller slutpunkt, hvorfor det ligger klart at handlingen forgår vedvarende og parallelt til de andre handlinger. Da handlingen ikke ligger før en anden handling og ikke er af resultativ karakter, bruges imperfektum i oversættelsen.

Participer som *сказано* beskrives i standardgrammatiker som passivformer af perfekte verber. Her står denne form i forbindelse med kopulaverbumsformen *было*, som er en anden mulighed for at udtrykke en begivenheden i fortiden. Tysk har ikke et så veludpræget system til at gengive begivenheder eller tilstande med hjælp af participper, hvorfor oversætterne er nødt til at bruge verber. Potentielt bærer tyske perfekte verbformer samme betydning som participer af denne form. Nogle gange anses denne form sågar som en egentlig russisk perfektum (Kosta 1995, 327).

6.1.1 Imperfektivt præteritum– tysk perfektum (imperfektumsbetydning)

Selvom russisk imperfektivt præteritum normalt oversættes i narrative tekster til tysk imperfektum, findes der også mulighed for at oversætte dette undtagelsesvist med en tysk perfektumsform.

Eks. 4a

О какое крушение мироздания видел [ipf] он в том, что Христа распяли [pf] в тот жаркий день, на той горе на Лысой. (Ajtmatov s. 102f)

Oh, welche Erschütterung des Weltengebäudes hat [p-um] er darin gesehen, daß sie Christus an jenem heißen Tag auf dem Kahlen Berg kreuzigten [i-um]. (Hitzer s. 109)

Perfektum bruges her ikke i perfektumsbetydningen for at markere en tilstand som blev opnået gennem en forudgående handling, men i perfektummets første betydningsvariant, som er synonym for imperfektum. Eksemplet fra Kossuths oversættelse støtter endnu, at *видел* bærer imperfektumsbetydning:

Eks. 4b

Sein Weltbild brach zusammen [i-um], als er las [i-um], wie Christus an jenem heißen Tage auf dem Berge Golgatha gekreuzigt wurde [i-um]. (Kossuth s. 80)

Generelt bærer imperfektivt præteritum kun imperfektumsbetydning, men der findes situationer hvor det ikke er klar, om den er en gentagen handling eller om handlingen allerede blev annulleret. Nogle gange skal oversætteren ud fra konteksten træffe beslutning om handlingen fandt sted én eller flere gange:

Eks. 5

Вот и выходили [ipf] в тамбур поболтать да покурить. (Ajtmatov s. 98)

Sie waren [plq] also hinausgegangen auf die Plattform des Windfangs, um zu plauschen und eine zu schmauchen. (Hitzer s. 105)

Also traten [i-um] sie hin und wieder auf die Plattform hinaus, um dort zu schwatzen und zu rauchen. (Kossuth s. 77)

Hitzer anser *выходили* som en engangshandling, der blev annulleret på den måde, at de allerede kom tilbage fra deres cigarettepause på vindfanget, hvorfor han bruger pluskvamperfektum. Annullerede handlinger udtrykkes generelt på russisk med imperfektiv aspekt uanset, om det var en engangs- eller afsluttet handling.

Kossuth betragter *выходить*, som hun bekræfter med tidsadverbialet ”af og til”, som en gentagen handling, hvorfor hun bruger imperfektum.

6.1.2 Perfektivt præteritum

6.1.2.1 Tysk perfektum (aorist- eller perfektumsbetydning)

Generelt kan russisk perfektivt præteritum udtrykkes gennem imperfektum (ved aoristbetydning), perfektum (ved aorist- eller perfektumsbetydning) og pluskvamperfektum.

Når der forligger perfektumsbetydning oversættes det perfekte præteritum generelt som perfektum i anden betydning. Det, som jeg har vist ovenfor, er tilfældet når handlingens resultat strækker sig ind i referencetiden som ligger parallelt til taletiden, dvs. at handlingens eftervirkning er aktuelt på taletidspunktet.

Eks. 6

Так устроила [pf] их природа в ходе эволюции, и в том главное преимущество сайгаков, спасавшихся от любой опасности бегством. (Ajtmatov s. 31)

So hat [p-um] sie die Natur im Lauf der Evolution ausgestattet, und darin liegt der Hauptvorteil der Saigas: vor beliebiger Gefahr können sie sich durch Flucht retten. (Hitzer s 28)

So hat [p-um] die Natur die Saiga-Antilopen während der Evolution engerichtet, das ist ihr Hauptvorteil, wenn sie sich bei Gefahr durch die Flucht retten müssen. (Kossuth s. 21)

Dette betyder dog ikke, at det perfekte præteritum automatisk oversættes til perfektum, det sker i narrativ, modsat til diskurs, faktisk i de færreste tilfælde. Som det næste eksempel viser, oversættes en række af handlinger som står perfektivt præteritum, til imperfektum på tysk. Det skyldes, at verberne her ikke bærer imperfektums-, men aoristbetydning.

Eks. 7

А человек [...] присел [pf], в страхе схватившись [pf] за голову [...]. Она перескочила [pf] через человека [...], успев [pf] при этом разглядеть черты его лица [...], почуяв [pf] запах его тела, перескочила [pf], развернулась [pf] и снова перепрыгнула [pf] во второй раз уже в другом направлении, бросилась [pf] к волчатам, погнала [pf] их прочь, [...] и тут столкнулась [pf] с Ташчайнаром, [...] куснула [pf] и повернула [pf] и его, и все они, гурьбой скатившись [pf] в овраг, н мгновение ока исчезли [pf]... (Ajtmatov s. 28)

Aber der Mensch [...] hockte [i-um] sich nieder und faßte [i-um] ich dabei aus Angst an den Kopf. [...] Sie sprang [i-um] über den Menschen hinweg, [...] erspähte [i-um] die Züge seines Gesichts [...], sie witterte [i-um] in jener Sekunde die körperliche Ausdünstung des Menschen, wandte [i-um] sich erneut um, nachdem sie ihn übersprungen hatte, um ein zweites Mal in der anderen Richtung über ihn hinwegzusetzen. Ohne zu verharren, stürzte [i-um] sich Akbara zu den Wolfsjungen, trieb [i-um] sie weg [...], stieß [i-um] dort mit Taschtschajnar zusammen, biß [i-um] den Wolf, packte [i-um] rechtzeitig auch ihn [...] und alle vertrollten [i-um] sich im Haufen hinab in die Schlucht und waren [i-um] augenblicklich verschwunden. (Hitzer s. 25)

Der Mensch aber [...] hockte [i-um] sich hin und griff [i-um] sich angstvoll an den Kopf. [...] Sie sprang [i-um] über den [...] Menschen hinweg, [...] sah [i-um] dabei seine Gesichtszüge, [...] nahm [i-um] kurz den Geruch des menschlichen Körpers wahr, machte [i-um] sofort kehrt und setzte [i-um] ein zweites Mal über ihn hinweg, nur von der anderen Seite. Dann stürzte [i-um] sie zu ihren Jungen, scheuchte [i-um] sie weg, [...] da stieß [i-um] sie auf Taschtschajnar, sie biß [i-um] auch ihn, zwang [i-um] ihn [...] zur Umkehr, und sie rasten in wildem Haufen in die Schlucht, waren [i-um] im Handumdrehn verschwunden. (Kossuth s. 19)

I diskurs ville samme afsnit sandsynligvis gengives med hjælp af perfektum i dets første betydningsvariant, dvs. i imperfektumsbetydning. I den narrative tekst fortrækkes dog normalt imperfektumsformen.

6.1.2.2 Tysk pluskvamperfektum (perfektums- eller pluskvamperfektumsbetydning)

Yderligere kan perfektivt præteritum udtrykkes med pluskvamperfektum, som normalt står i relation til en anden handling eller begivenhed i fortiden, dvs. at det, pluskvamperfektummet nævner, ligger endnu før et andet tidspunkt. Denne fortidens fortid kan ikke umiddelbart oversættes fra russisk, da det perfekte præteritum ikke skelner formelt mellem perfektums- og pluskvamperfektumsbetydning. Her er sammenhæng og leksikalske markører udgørende (Larsen 1997, 82). I dette følgende eksempel fra kildeteksten findes to afsluttede handlinger, der følger på hinanden. Begge verber, der udtrykker disse handlinger, står således i perfektivt aspekt.

Eks. 8a

[...] цикады, что пропели [pf], не смолкая, всю ночь, затурчали [pf] с новой силой [...] (Ajtmatov s. 22)

Både handlinger indebærer endnu oplysninger om aktionsart. Præfikset *про-* markerer ikke bare perfektivt aspekt, men også måden, hvorpå handlingen bliver gennemført (at synge hele natten *igennem*). Præfikset *за-* sætter engangshandlingens begyndelse i fokus. Da verberne står i perfektivt aspekt, er det nødvendigvis handlinger, der ikke forgår parallelt. Ud fra konteksten kan vi konkludere hvilken handling kommer efter den anden.

For Kossuth bruger imperfektum som fortællelid i pågældende afsnit, står den afsluttede handling, der går forud, i pluskvamperfektum.

Eks. 8b

[...] die Zikaden, die die ganze Nacht über gesägt hatten [plq], schmetterten [i-um] mit frischer Kraft [...] (Kossuth, s. 14)

Da Hitzer har valgt at bruge præsens som fortællelid for dette afsnit, bruger han førtidens tempus dvs. imperfektum for den første handling:

Eks. 8c

[...] die Zikaden, die, ohne je zu verstummen, die ganze Nacht hindurch sangen [i-um], zirpen [præs] nun mit ganzer Kraft [...] (Hitzer, s. 18)

Hvis vi tager et mere komplekst eksempel, så kan vi se, at valget af tempusformerne derudover afhænger ikke bare af handlingernes umiddelbare ”naboer”, man også af deres forhold til narrativet:

Eks. 9a

Благообразный и благоразумный человек средних лет, каким в идеале он и должен был быть, отец Координатор прибыл [pf] на этот раз в связи с чрезвычайным происшествием, виновник [præt] которого, один из самых лучших семинаристов, Авдий Каллистратов встал [pf] на путь ереси — открытой ревизии Священного Писания, выдвинув [pf] сомнительную идею о Боге-современнике. Разумеется, отец Координатор прибыл [pf] как наставник и миротворец [...] (Ajtmatov s. 106f)

Ein würdiger und kluger Mann mittleren Alters, ganz wie man sich ihn vorstellte, war [plq] Pater Koordinator dieses Mal im Zusammenhang mit einem außergewöhnlichen Ereignis eingetroffen, woran einer der allerbesten Seminaristen schuld hatte [plq] – Awdij Kallistratow war [plq] auf den Weg der Häresie abgewichen, der offenen Revision der Heiligen Schrift, er hatte [plq] die zweifelhafte Idee vom Gott-Zeitgenossen entwickelt. Selbstverständlich war [plq] Pater Koordinator als Lehrmeister und Friedensstifter gekommen [...] (Hitzer s. 114)

I kildeteksten findes en række af begivenheder/handlinger, som står ens i perfektivt præteritum. Hitzer gengiver alle som pluskvamperfektum, for at markere dem som forudgående til en følgende

begivenhed (en samtale mellem fader Koordinator og Avdij). Kossuth ligger vægt på verbernes tidsforhold inden for afsnittet og vi kan vi se at handlingerne, selvom de i kildeteksten står i samme tempus og aspekt, bruges i to forskellige tempusformer.:

Eks. 9b

Er war ein würdiger und besonnener Mann mittleren Alters, wie es sich für seine Stellung gehört, und erschien [i-um] diesmal wegen des außerordentlichen Vorfalls, den einer der besten Seminaristen verursacht hatte [plq], Awdi Kallistratow, indem er mit seiner zweifelhaften Idee von einem zeitgemäßen Gott zum Ketzer geworden war [plq] und eine offene Revision der Heiligen Schrift proklamierte [i-um]. Natürlich war [plq] Vater Koordinator als Lehrer und Friedensstifter gekommen [...] (Kossuth s. 83)

Det ”at blive hæretiker” er allerede afsluttet og går, som vi kan konkludere ud fra sammenhængen forud handlingen ”at gå ind for en idé”, som er referencepunktet for pluskvamperfektummet.

Det vi kan se i disse eksempler er, at en række af handlinger bliver markeret i sin følge gennem tempuskategorien på tysk. I dette tilfælde markerer russisk bare tilstedeværelsen af en rækkefølge gennem aspektkategorien, mens orden af handlingerne skal sluttes ud af sammenhængen. Der kan altså konstateres, at i de mange tilfælde tempora og aspekter ikke kan oversættes helt formalt, men ud fra konteksten.

Pluskvamperfektumsformen kan yderligere antage perfektumsbetydning, selvom det almindeligvis er i narration det sker. Eksemplerne nedenfor nævner en handling i fortiden, som ikke står i nogen relation til en anden handling i fortiden. Ikke desto mindre bruger Kossuth pluskvamperfektum:

Eks. 10

[...] а за нею, почти впритык, ее волчата, [Ø - præс] молодые волки, все трое первенцев, ее потомство, что изначальное предназначение и явилo [pf] на свет ради такой охоты [...] (Ajtmatov s. 34)

[...] und hinter ihr, beinahe gleichauf, [Ø - præс] ihre Wolfsjungen, alle drei Erstlinge, ihre Nachkommenschaft, die auf die Welt gekommen und vom Ursprung an bestimmt waren [plq] zu solcher Jagd [...] (Kossuth s. 24)

Især i diskurs, men også i narration i mindre omfang, taber pluskvamperfektum sin tredelte tidsstruktur således, at referencetiden falder sammen med taletidspunktet og bliver substituerbar med perfektumets anden betydningsvariant. Hvis vi sammenligner oversættelserne, så kan vi se, at oversætteren har valgmulighed mellem perfektum og pluskvamperfektum:

Eks. 11

[...] hinter ihr aber, fast an ihrer Seite, laufen [præs] ihre Kinder, die jungen Wölfe, ihre drei Erstlinge, ihr Nachwuchs, der nach seiner ursprünglichen Bestimmung um solcher Jagd willen zur Welt gekommen ist [p-um] [...] (Hitzer s 32)

6.2 Oversættelse af tysk præteritum til russisk

6.2.1 Perfektum

Det tyske perfektumsform kan generelt oversættes til russisk som både imperfektivt og perfektivt præteritum, afhængig af, hvilken tidsbetydning verbet bærer i pågældende kontekst.

6.2.1.1 Russisk imperfektivt præteritum (imperfektumsbetydning)

Normalt oversættes imperfektum til imperfektivt præteritum, da begge former indeholder imperfektumsbetydning. Tysk perfektum også kan antage imperfektumsbetydning. Der findes mange tilfælde, hvor et verbum i perfektum oversættes til en verbform i imperfektivt præteritum:

Eks. 12

[...] nach Schwerin zu fahren [...] um dort seine Oma Tulla zu besuchen. So hat [p-um] er sie genannt. (Grass s. 44)

[...] отвезти его в Шверин [...] чтобы увидеться с бабушкой Туллой.. Так он ее и называл [ipf]. (Chlebnikov s. 37)

Ved første blik kunne man antage, at perfektummet betegner en handling som virker ind i taleøjeblikket, dvs. at den bærer perfektumsbetydning. I dette tilfælde er det dog imperfektumsbetydning, da perfektumsbetydning ville implicere, at det kun var én gang, han kaldte sin bedstemor for ”Tulla”. Som det rengår ud af konteksten, er det dog en vanemæssig handling i fortiden, som såvel på tysk som på russisk opfattes som en imperfektumsbetydning.

Næste eksempel viser at perfektum oversættes til imperfektivt præteritum, når der står forløb i forgrunden:

Eks. 13

Zu ahnen bleibt, wie tiefgestaffelt sich der Arbeiter- und Bauern-Staat bemüht hat [p-um], sein Volk abzusichern. (Grass s. 160)

Можно себе только представить, в сколь глубоко эшелонированной обороне нуждалось [ipf] государство рабочих и крестьян для защиты собственных граждан. (Chlebnikov s. 134)

Igen udtrykker perfektummet sin første betydningsvariant. Handlingen har dengang durativ

karakter, hvor den igen oversættes til imperfektivt præteritum.

Især i kildeteksten sker det ofte, da Grass bruger tempus for at understrege forskellene mellem de forskellige tidsplaner som han sammenfletter i sin novelle. I narrativet om fortællerens liv bruger han udelukkende perfektum, muligvis for at understrege nutidsrelevansen. I det atemporale narrativ om sin mors ungdom og begivenheder under anden verdenskrig bruger han imperfektum, som implicerer, alt handlingerne er adskilt fra nutiden.

6.2.1.2 Russisk perfektivt præteritum (aorist- eller perfektumsbetydning)

Chlebnikov kan ikke opretholde denne forskel mellem narrativer på grundlag af forskellige tidsformer. Imperfektivt præteritum kan på russisk generelt ikke substitueres med en anden præteritumsform uden at ændre tidsbetydningen. Men i kildeteksten bruges perfektumsformen i sin anden betydningsvariant også for at udtrykke perfekte handlinger. Det er her, hvor en russisk oversætter får plads for at interpretere verbets mening ud af konteksten, for selve formen giver ingen eksplicit information om det er perfektivt eller imperfektivt.

Eks. 14

Über ihn, der von trauriger Gestalt war, hat [p-um] der Regisseur Rolf Lyssy Ende der sechziger Jahre einen Film gedreht. Ich habe [p-um] mir eine Kassette auf häuslicher Mattscheibe angeschaut; in Kinos läuft der Schwarzweißfilm schon lange nicht mehr. (Grass s. 68)

Рольф Лисси снял [pf] в конце шестидесятых годов игровой фильм об этом рыцаре печального образа. Я посмотрел [pf] дома видеокассету черно-белого фильма, который давно сошел с киноэкранов. (Chlebnikov s. 57)

Ud af sammenhængen er det her klart, at perfektumsformer ikke nævner en række af begivenheder (aoristbetydning), eller handlinger i sit forløb (imperfektumsbetydning), men handlinger i sit resultat, dvs med perfektumsbetydning, hvorfor perfektivt præteritum her er den eneste valgmulighed.

Begivenheder af fortiden med nutidsrelevans udtrykkes fortrinsvist ved hjælp af perfektum med perfektumsbetydning.

Eks. 15

Im Osten nicht zur Aufführung freigegeben, lief der Film mit mäßigem Erfolg nur im Westen und ist [p-um], wie das Unglücksschiff, vergessen und allenfalls Ablagerung in Archiven. (Grass s. 113)

На Востоке фильм не был разрешен к показу, на Западе же он прошел с умеренным успехом и был так же забыт [pf, præt. part. passiv], как несчастный корабль, с той, однако, разницей, что сохранился в архиве. (Chlebnikov s. 95)

Perfektummet nævner en tilstand i nutiden (filmen og skibet kan ikke længere huskes), som blev opnået gennem en proces (det at glemme) i fortiden. Igen oversættes dette til perfektiv perfektum. Dengang kan vi yderligere se i eksemplet, at et tysk præteritumsverbum skal oversættes til et russisk verbum. Oversætteren bruger et participium passivt i præteritum, som har (sammen med hjælpeverbformsformen *был*) samme funktion som et verbum i imperfektivt præteritum. Samme gælder for følgende eksempel:

Eks. 16

Meinen Unterlagen ist zu entnehmen, daß dieser Sondereinsatz ein Erfolg gewesen ist [p-um], der deutsch-schwedischen Freundschaft dienlich. (Grass s. 79)

По моим материалам, подобное мероприятие было оценено [pf] как большой успех в деле укрепления дружеских связей между Германией и Швецией. (Chlebnikov s. 67)

For at bibeholde tidsindholdet, laver oversætteren kunstgrebet at modificere det tyske verbums leksikalske betydning let. På denne måde kan der undgås brugen af imperfektummet tantum *быть* ("*было успехом*" eller "*было успешным*") som ikke giver nogen information om den faktiske tidsbetydning i originalen.

6.2.2 Pluskvamperfektum – Russisk perfektivt præteritum (perfektums- eller pluskvamperfektumsbetydning)

Overførslen af pluskvamperfektumsformer til russisk er mindre problematisk for en oversætter, da disse former på tysk som regel kun omfatter pluskvamperfektumsbetydning. Pluskvamperfektumsbetydning gengives på russisk udelukkende gennem perfektivt præteritum. Og selv når pluskvamperfektummet taber sin relativitet til en anden handling i fortiden og antager perfektumsbetydningen, er det af samme resultat, da denne betydning også oversættes med perfektivt præteritum.

Eks. 17

Am Südufer des Schweriner Sees sammelte eine mausgraue Jugendherberge zweistöckig vor sich hin. Man hatte [plq] sie Anfang der fünfziger Jahre gebaut und nach Kurt Bürger benannt, einem Altstalinisten, der bald nach Kriegsende als erprobter Antifaschist von Moskau her angereist war [plq] und sich in Mecklenburg durch hartes Durchgreifen Verdienste erworben hatte [plq]. Und hinter der Jugendherberge „Kurt Bürger“ hat [p-um] Mutter einen Strauß langstielige Rosen abgelegt [...]. (Grass s. 91)

На южном берегу Шверинского озера пребывала в запустении молодежная туристическая база, двухэтажное здание мышино-серого цвета. Ее построили [pf] в начале пятидесятых, назвав [pf] в честь Курта Бюргера, твердолобого сталиниста, который был известным антифашистом, после

войны вернулся [pf] из Москвы в Мекленбург, где удостоился [pf] почестей за крайне жесткое проведение партийной линии. Здесь, позади «турбазы имени Курта Бюргера», мать возложила [pf] букет роз на длинных стеблях [...]. (Chlebnikov s. 76)

Alle disse handlinger står i forudgående relation til en handling i perfektum (moren har lagt ned en buket roser ved vandrehjemmet), Hvis oversætteren ikke markerer disse forhold ved hjælp af leksikalske midler (tidsadverbier eller med verber som implicerer disse forhold på leksikalsk plan) kan læseren kun ud af konteksten konkludere, i hvilken relation handlinger står til hinanden.

7. Problemområder

Som vi kunne se, er det kun få situationer hvor en oversætter entydig kan bestemme, hvordan verbale tidsformer skal oversættes. For at gengive teksten så akkurat som muligt skal han derfor først analysere, hvilken tidsbetydning de enkelte tidsformer har, og hvordan disse betydninger hænger sammen i konteksten – såvel i enkelte tekstpassager, som i hele teksten. Dét at bestemme betydningerne er allerede problematisk. Fx kan perfektiv præteritum have såvel imperfektumsperfektums og pluskvamperfektumsbetydning, som udelukkende kan sluttes ud af konteksten. Andre gange kan et verbum kun udtrykke ét tempus i fortiden. Dette problem findes når på russisk bruges et verbum som er imperfektiv eller perfektiv tantum. Yderligere kan en imperfektiv præteritumsform betegne annullerede engangshandlinger, som på tysk kan oversættes med alle tidsformer, afhængig af, om og i hvilken relation handlingen står til andre handlinger (se 6.1.1 eks. 5).

Yderligere markører som fx tidsadverbier eller verbets leksikalske betydning tillader at finde ud af tidsbetydningen. Først efter bestemmelsen af betydningen er det muligt, at vælge de tidsformer, som passer til sammenhængen.

På den ene side møder oversætteren ofte problemet, at en given betydning kan udtrykkes ved hjælp af flere former i målsproget, hvorfor han skal tage hensyn til sekundære faktorer, som fx overordnede narrative træk og stilistik. Det er tilfældet fx når der i en russisk sætning står flere perfekte verber. Hvis verberne bærer aoristbetydning, så er spørgsmålet om der skal bruges tysk imperfektum eller perfektum, for begge former kan have samme betydning (6.1.2.1). Hvis de perfekte verber har perfektumsbetydning, så skal han vælge mellem enten perfektum (6.1.2.1) eller pluskvamperfektum (6.1.2.2), da begge former kan have samme tidsindhold på tysk. I disse situationer skal oversætteren vælge formen ved at generelt træffe beslutning for lignende situationer i hele teksten og ved at tage stilistikken med i betragtning. Omvendt er det problematisk at

oversætte perfektum til russisk, da dette, afhængig af formens betydning, kan oversættes til både perfektiv og imperfektiv præteritum.

På den anden side findes i kildeteksten ofte forskellige tidsformer, der står i tidsbetydningsmæssig forhold til hinanden. Nogle gange kan det være, at disse forhold ikke kan fremhæves med tempus i målteksten, fordi målsproget bruger samme former, hvor kildesproget anvender forskellige former. Dette er særlig tilfældet, når der i den tyske teksts temporale forhold mellem handlingerne bliver markeret med hjælp af pluskvamperfektum. Rækkefølgen kan på russisk kun implicit gengives, eller med hjælp af yderligere, ikke-temporale eller ikke-verbale bestemmelser.

Nogle gange bruger forfatteren to forskellige narrativer, som både har imperfektumsbetydning, men markeres med to forskellige former, perfektum og imperfektum. Dette er problematisk for oversættelsen, da russisk har kun én form for at gengive narrativ in imperfektum. Her skal oversætteren være særlig opmærksom på, at de to narrativer ikke udviskes (6.2.1.2).

8. Sammenfatning / Konklusion

I denne opgave har jeg prøvet at belyse de begreber, som er relevante for oversættelse af indikative fortidsformer mellem tysk og russisk, og at fremlægge sprogenes forskelle i at betegne handlinger i fortid. Hovedvægten i opgaven lå i kvalitativt at analysere, hvordan fortidsformerne kan oversættes uden at ændre sammenhængens betydning.

Som man kan se i sammenligningen af de to konkurrerende tyske oversættelser, er der en betydelig forskel i realisering af fortidsformerne. Selvom russisk har muligheden for at udtrykke tidsindholdet af tysk tempus, kan det kun ske med hjælp af aspektkategorien. Derudover er de to kategorier for oversættelsen af pluskvamperfektum ikke tilstrækkelig, for aspekt-tempus kan ikke eksplicit udtrykke tidsrelationerne mellem to handlinger dvs. i hvilken rækkefølge handlinger eller begivenheder finder sted.

Omvendt giver russisk aspekt yderligere information om aktionsarter, som på tysk er relevante for valget af tempus i oversættelsen, men ikke altid kan gengives med tempus, men med verbets leksikalske betydning eller med andre, ikke-verbale bestemmelser.

De originaler og oversættelser, jeg har valgt at være eksempler for at undersøge fortidsrelaterede forskelle mellem tysk og russisk verber, kan selvfølgelig ikke anskues som repræsentativ for almen brug i fortidsformer. Man skal altid holde sig for øje, at litteraturoversættelse ofte anses som en form for kunst, og at oversætteren derfor har en enorm

frihed i at interpretere originalen. Det gælder også for grammatiske spørgsmål. Sikkert er at litteraturoversættelse i mindre grad er bunden til akkurat gengivelse af indholdet (som fx teknisk oversættelse) eller form (som løst tilpasses til læsernes og målsprogets behov).

Spørgsmålet om hvor vidt en oversætter er konsekvent i brugen af tidsformer og hvor passende tidsformerne er i forhold til narrationen, tangerer den tekstkritiske litteraturvidenskab i høj grad, og kunne udforskes dybere i en større opgave, hvor det ikke kun er formerne, dvs. morfologiske og semantiske, men også tekstlingvistiske kategorier, der står i forgrunden.

Forskellen mellem de to tyske oversættelser blev anvendt for at vise, hvordan en form på russisk kan oversættes på to måder. Desværre er det ikke muligt at konkludere ud af lige resultater dvs. af samme valg af tempus, at denne også er den eneste mulighed. Som en forlængelse af min kvalitative analyse kunne der kvantitativt sammenlignes et større antal af litterære værker med deres oversættelser, for at få indblik i, hvordan og hvor hyppigt hvilke tempusformer oversættes. Dette kunne ske fx ved at sidestille to korpora, som omfatter hhv. originaltekster og deres oversættelser, på grundlag af lingvistiske og datalogiske midler.

Som jeg har vist, udtrykker fortidsformer kun ved første blik reale tidsforhold. Men bag grammatisk tempus står den semantiske temporalitetskategori, som er grundlag, men ikke synonym for den formelle tempuskategori. For at overføre meningen af temporalformer fra et sprog til det andet skal oversætteren altid først oversætte dem til sine betydninger, som først derefter kan oversættes til målteksten. Derfor er det ikke muligt, at definere entydige regler, hvordan fortidsformer oversættes fra sprog til sprog. Det gælder faktisk for alle grammatiske kategorier med deres former.

Anvendt og citeret litteratur

Aitmatow, Tschingis. *Der Richtplatz*. Oversat af Friedrich Hitzer. Zürich: Unionsverlag, 2007.

———. *Die Richtstatt. Roman*. Oversat af Charlotte Kossuth. Berlin: Volk und Welt, 1987.

Ajtmatov, Čingiz. *Placha*. Sankt-Peterburg: Azbuka-klassika, 2006.

Appel, Daniela. *Textsortenbedingter Aspekt-Tempus-Gebrauch im Russischen*. Hamburger Arbeiten zur slavistischen Linguistik 2. München: Sagner, 1996.

Ehrich, Veronika og Vater, Heinz. "Das Perfekt im Dänischen und Deutschen". I *Tempus - Aspekt - Modus, die lexikalischen und grammatischen Formen in den germanischen Sprachen*, redigeret af Werner Abraham og Theo Janssen, 103-132. Linguistische Arbeiten 237. Tübingen: Niemeyer, 1989.

Gabka, Kurt og Mulisch, Herbert, red. *Die russische Sprache der Gegenwart, Bd. 2: Morphologie*. Leipzig: Enzyklopädie, 1975.

Gladrow, Wolfgang, red. *Russisch im Spiegel des Deutschen, eine Einführung in den russisch-deutschen und deutsch-russischen Sprachvergleich*. Leipzig: Enzyklopädie, 1989.

Grass, Gjunter. *Traektorija kraba. Novella*. Oversat af B. Chlebnikov. Inostrannaja literatura 10, 2002. <http://lib.rus.ec/b/75442> (hentet d. 10. april 2010).

Grass, Günter. *Im Krebsgang. Eine Novelle*. Göttingen: Steidl, 2002.

Helbig, Gerhard og Buscha, Joachim. *Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: Enzyklopädie, 1987.

Isačenko, Alexander Vasil'evič. *Die russische Sprache der Gegenwart*. 3. udg. München: Hueber, 1975.

Jansen, Lotte. "Perspektiv i oversættelsen. Overvejelser over aspekts og tempus rolle i den narrative tekst og konsekvenser for en oversættelse fra russisk til dansk". København, 1993.

Kosta, Peter. "Zur Forschungsgeschichte und Forschungssituation bezüglich der Temporalität in slavischen Sprachen". I *Temporalität und Tempus, Studien zu allgemeinen und slavistischen Fragen*, redigeret af Helmut Jachnow og Monika Wingender. Slavistische Studienbücher 6. Wiesbaden: Harrassowitz, 1995.

Kretschmer, Anna. "Zum Wesen des Tempus in slavischen Sprachen". I *Temporalität und Tempus, Studien zu allgemeinen und slavistischen Fragen*, redigeret af Helmut Jachnow og Monika Wingender. Slavistische Studienbücher 6. Wiesbaden: Harrassowitz, 1995.

Larsen, Hanne Elsebeth. "Tempus og aspekt på russisk og dansk. Strukturelle problemer ved

oversættelse og brug af finitte verbalformer”. København: Københavns Universitet, 1997.

Lehmann, Volkmar. “Der Aspekt”. I *Handbuch der sprachwissenschaftlichen Russistik und ihrer Grenzdisziplinen*. Slavistische Studienbücher 8. Wiesbaden: Harrassowitz, 1999.

http://web.mac.com/vl_hh/Website/VL_Lit_files/VL.Aspekt-MS.1999.pdf.

Mulisch, Herbert. *Handbuch der russischen Gegenwartssprache*. Leipzig: Enzyklopädie, 1993.

Reichenbach, Hans. *Elements of symbolic logic*. 1966. udg. New York, 1947.

Schmidt, Peter. “Wesen und Funktion der semantischen Kategorie ,Temporalität’”. I *Temporalität und Tempus, Studien zu allgemeinen und slavistischen Fragen*, redigeret af Helmut Jachnow og Monika Wingender, 27-69. Slavistische Studienbücher 6. Wiesbaden: Harrassowitz, 1995.

Schpak-Dolt, Nikolaus. “Zur Semantik von Tempus und Aspekt des Russischen im Rahmen einer λ -kategorialen Sprache”. Konstanz: Universität Konstanz, 1977.

Bagrundslitteratur

Andersen, Lis. *Om Oversættelse, Oversættelsesteori med udgangspunkt i semantisk lingvistik og matematisk logik*. Aarhus: Arkona, 1982.

Barchudarov, L. S. *Jazyk i perevod. Voprosy obščej i častnoj teorii perevoda*. Moskva: Meždunarodnye otnošenija, 1975.

Belošapkova, V. A., red. *Sovremennyj russkij jazyk*. Moskva: Azbukovnik, 1999.

Bondarko, A. B. *Teorija morfoložičeskich kategorij i aspektologičeskie issledovanija*. Moskva: Jazyki slavjanskich kul'tur, 2005.

Girke, Wolfgang. “Zur Funktion temporaler Einheiten auf der Satzebene (Temporaladverbielle Ausdrücke im Russischen)”. I *Temporalität und Tempus, Studien zu allgemeinen und slavistischen Fragen*, redigeret af Helmut Jachnow og Monika Wingender. Slavistische Studienbücher 6. Wiesbaden: Harrassowitz, 1995.

Hjørnager, Pedersen. *Oversættelseshåndbogen*. 1. udg. Munksgaards sprogserie. København: Munksgaard, 1994.

Isačenko, Alexander Vasil'evič. “La structure sémantique des temps en russe”. I *Opera selecta, russische Gegenwartssprache, russische Sprachgeschichte, Probleme der slavischen Sprachwissenschaft*, 215-229. München: Fink, 1976.

Kade, Otto. *Probleme des übersetzungswissenschaftlichen Textvergleichs*.

Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 4. Leipzig: Enzyklopädie, 1981.

Kasack, Wolfgang. *Deutsche Literatur des 20. Jahrhunderts in russischen Übersetzungen*. Deutsch-russische Literaturbeziehungen 1. Mainz: Liber-Verlag, 1991.

Lehmann, Volkmar. "Aspekt- und Tempusparadigmen im Russischen", 12. september .

http://web.mac.com/vl_hh/Website/Aspekttheorie_files/AspektuTempusparadigmen_XII09.pdf.

———. "Formal-funktionale Theorie des russischen Tempus". *Das slavische Verb*.

http://web.mac.com/vl_hh/Website/Tempustheorie.html (hentet d. 5. marts 2010).

———. "Russischer Aspekt und sowjetische Aspektforschung". I *Handbuch des Russisten*, redigeret af Helmut Jachnow. Slavistische Studienbücher Bd. 2. Wiesbaden: Harrasowitz, 1984.

———. "Tempusfunktionen". I *Formal-funktionale Theorie des russischen Aspekts*, 35-37.

http://web.mac.com/vl_hh/Website/Aspekttheorie_files/Aspekttheorie.Master3.pdf.

Lehmann, Volkmar og Rauchenecker, Eva. "Temporale Implikationen nichttemporaler Kategorien".

I *Temporalität und Tempus, Studien zu allgemeinen und slavistischen Fragen*, redigeret af Helmut Jachnow og Monika Wingender. Slavistische Studienbücher 6. Wiesbaden: Harrasowitz, 1995.

Lundquist, Lita. *Oversættelse, problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 1997.

Mathis, Sylvia. *Textinterferenz in russisch-deutschen Übersetzungen, eine sprachwissenschaftliche Untersuchung der deutschen Übersetzungen von Andrej Platonovs Erzählung Džan*. Berlin o.a.: Lang, 2000.

Mogensen, Jens Erik. *Tempusproblemer i Nyhøjtysk*. København: Museum Tusulanum, 1991.

Nida, Eugene A. *Theorie und Praxis des Übersetzens unter besonderer Berücksichtigung der Bibelübersetzung*. Redigeret af Charles R. Taber. Stuttgart: Weltbund der Bibelgesellschaften, 1969.

Nielsen, Joel Nordborg. *Kompendium i russisk morfologi*. København: Københavns Universitet.

Nord, Christiane. *Textanalyse und Übersetzen, theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Tübingen: Groos, 2009.

Okuka, M. *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens 10. Klagenfurt, 2002. <http://eeo.uni-klu.ac.at/index.php/Sprachenlexikon>.

Pankow, Alexander. *Prinzipien der literarischen Übersetzungsanalyse, zu Übersetzungen*

russischer Lyrik ins Deutsche. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1993.

Pedersen, Viggo Hjørnager. *Oversættelsesteori, en introduktion, med en redegørelse for de vigtigste synspunkter og forskningsresultater i litteraturen om oversættelsesteori*. København: Samfundslitteratur, 1987.

Schlegel, Hans. *Bildung, Bedeutung und Gebrauch des russischen Verbalaspekts*. München: Sagner, 2005.

Stolze, Radegundis. *Übersetzungstheorien, eine Einführung*. Tübingen: Narr, 1997.

Thelin, Nils B., red. *Verbal Aspect in Discourse, Contributions to the Semantics of Time and Temporal Perspective in Slavic and Non-Slavic Languages*. Amsterdam: Benjamins, 1990.

Torp, Vibeke. "Ækvivalensbegrebet i sovjetisk oversættelsesteori - et forsøg på en redegørelse baseret på en undersøgelse af dette begrebs anvendelse hos L. S. Barchudarov, Ja. I. Recker, A. D. Svejcer og V. N. Komissarov". København: Københavns Universitet, 1983.

Weiss, Daniel. "Die Rolle der Temporalität bei der Textkonstitution". I *Temporalität und Tempus, Studien zu allgemeinen und slavistischen Fragen*, redigeret af Helmut Jachnow og Monika Wingender. Slavistische Studienbücher 6. Wiesbaden: Harrassowitz, 1995.